

הלאומיות המודרנית באירופה במאה ה-19

א. ידע:

- מבוא הוראת נושא הלאומיות המודרנית במאה ה-19
- הגורמים לצמיחת התנועות הלאומיות שהתגבשו באירופה במאה ה-19
- המאפיינים ודפוסי הפעילות של התנועות הלאומיות שהתגבשו במאה ה-19 באירופה
- תנועה לאומית מדגימה באחת מהארצות: איטליה, גרמניה, יוון, פולין.

ב. מיומנויות:

- ניתוח טקסט מילולי והפקת מידע ממנו.
- השוואה (בין תהליכים ומאפיינים של התנועות הלאומיות באירופה במאה ה-19 ובין התנועה הציונית).
- יישום

ג. השיעור המקוון: אילנית אזרואל כהן, [שיעורים ומצגות](#)

ד. שאלות מתוך בחינות בגרות:

לפניכם מקבץ שאלות שהופיעו בבחינות הבגרות בשנים האחרונות. ליד כל שאלה צוין סוג השאלון (רגיל, עולה חדש, וכמובן – מועד הבחינה. הינכם מוזמנים להשתמש בשאלות אלה ולהתאימן לתלמידים.

שימו לב: שאלות בנושא הלאומיות מופיעות לרוב בשילוב עם שאלות על הלאומיות היהודית – הציונית, שכן הנושאים הללו שזורים זה בזה. התנועה הציונית הייתה חלק מתופעה אירופאית רחבה במאה ה-19, וכמובן הושפעה מתופעה זו. עם זאת במסמך זה פיצלנו את השאלות על הנושאים השונים, לנוחות המורים.

1. **שאלת מתוך בחינת הבגרות בחורף תש"ף, שאלון 022281.** סעיף א' מתייחס לשינויים שיצרה תופעת הלאומיות. המדובר באחת מסוגיות היסוד בלימוד על תופעת הלאומיות. תלמיד שהוכיח הבנה וידע של השינויים הללו, מבין מדוע חשוב לעסוק בתופעת הלאומיות ששינתה את החברה האנושית ואת אירופה כולה. סעיף ב' של השאלה עוסק בהצהרת בלפור, ולפיכך

מקור – השפעת הלאומיות, הצהרת בלפור

א. הצג שני שינויים שיצרה הלאומיות המודרנית בסוף המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20 במפה המדינית של אירופה, והסבר שינוי אחד שהיא יצרה בחברה באירופה בתקופה הזאת. (7 נקודות)

הובא כאן, מבלי להתייחס למהותו.

ב. לפניך הנוסח של הצהרת בלפור ושלש מן התגובות שהיא עוררה.

הצהרת בלפור

ממשלת הוד מלכותו רואה בעין יפה ייסוד בית לאומי לעם היהודי בארץ־ישראל ותעשה את מיטב מאמציה להקל הגשמת מטרה זו, תוך הבנה ברורה שלא ייעשה דבר, העלול לפגוע בזכויות האזרחיות או הדתיות של עדות לא־יהודיות, הקיימות בארץ־ישראל, או בזכויות ובמעמד המדיני, שמהם נהנים יהודים בכל ארץ אחרת.

(ש' קולת [עורכת], הרעיון הציוני והקמת מדינת ישראל, כרך א', תל, תשמ"ה, עמ' 171)

התגובות

דוד בן גוריון (ניו יורק, נובמבר, 1917): "הפלא הגדול קם ויהי".

(ש' קולת [עורכת], הרעיון הציוני והקמת מדינת ישראל, כרך א', תל, תשמ"ה, עמ' 173)

הוועד הפועל הערבי (מברק ללורד בלפור, 1925): "מדיניות הכרזת בלפור היא מוות לאומה הערבית".

(דאר היום, פברואר 27, 1925)

ה' ברקוביץ, מ' סניור, מ' יסטרוב (הצהרה שניתנה לנשיא ארצות הברית וילסון, 1919): "לדעתנו חשד לנאמנות כפולה משתמע בהכרח [...] מהקמת מדינה ריבונית ליהודים בארץ־ישראל".

(M. Jastrow, *Zionism and the Future of Palestine*, The Macmillan Company, 1919, p. 154)

* מחברי הצהרה הם אישים יהודים אמריקנים אנטי ציונים.

בחר בשתיים מן התגובות, והסבר לאילו מן הדברים הנאמרים בהצהרת בלפור מתייחסת כל אחת מן התגובות שבחרת. (8 נקודות)

2. **שאלה מתוך בגרות החורף תש"ף, שאלון 022281:** סעיף א' של השאלה מחייב התייחסות של התלמיד לאחד מגורמי צמיחת הלאומיות המודרנית **המשותף** לתנועה הלאומית יהודית ולתנועות הלאומיות האחרות. סעיף ב' אף הוא מתייחס למשותף בין מאפייני מנהיגי התנועות הלאומיות באירופה ופעילותו של הרצל. סעיף ב' הוא גם שאלת חשיבה מסדר גבוה שכן התלמיד נדרש ליישם את הידע שלמד על מאפייני מנהיגי התנועות הלאומיות, ולבחון את מנהיגותו של הרצל לאור מאפיינים אלה.

התנועות הלאומיות והתנועה הציונית – גורמים לצמיחה ומנהיגות

- א. הסבר גורם אחד המשותף לצמיחת התנועות הלאומיות באירופה ולצמיחת התנועה הלאומית היהודית, וגורם אחד ייחודי לצמיחת התנועה הלאומית היהודית. (7 נקודות)
- ב. הצג את המאפיינים של מנהיגי התנועות הלאומיות באירופה במאה ה-19, והסבר כיצד שניים מן המאפיינים האלה באו לידי ביטוי בדמותו ובדרכי פעילותו של הרצל, מנהיג התנועה הציונית. (8 נקודות)
3. שאלה מתוך בגרות החורף, תש"ף, שאלון 022281: בשאלה זו סעיף ב' התייחס רק לתנועה הציונית.

מטרות התנועות הלאומיות, גורמים מסייעים וגורמים מעכבים

- א. בחר בתנועה לאומית שפעלה באחת מן הארצות האלה: יוון, פולין, איטליה, גרמניה. הסבר את מטרת המאבק של התנועה שבחרת, והסבר כיצד עיכבה אחת מן המעצמות מאבק זה או כיצד סייעה אחת מן המעצמות למאבק זה. (8 נקודות)
- ב. הצג את מטרת המאבק של התנועה הציונית בשנים 1882-1914, והסבר כיצד עיכבה אחת מן המעצמות מאבק זה או כיצד סייעה אחת מן המעצמות למאבק זה בתקופה שעד פרוץ מלחמת העולם הראשונה. (7 נקודות)
4. שאלה מתוך בחינת הבגרות בקיץ תשע"ט, שאלון 022281: גם בשאלה זו סעיף ב' עוסק בתנועה הציונית.

צמיחת התנועות הלאומיות

- א. הסבר את ההשפעה של אחד מן האירועים הפוליטיים בסוף המאה ה-18 על צמיחת התנועות הלאומיות באירופה, ואת ההשפעה של תהליך התיעוש והעיור על צמיחה זו. (8 נקודות)
- ואת ההשפעה של תהליך התיעוש והעיור על צמיחה זו. (8 נקודות)
- ב. הסבר כיצד מצד אחד עיכבה האמנציפציה את צמיחת התנועה הציונית, וכיצד מצד אחר היא סייעה לצמיחתה. (7 נקודות)

5. שאלה מתוך בחינת הבגרות בקיץ תשע"ט, שאלון 022281: סעיף א' של השאלה מבקש מהתלמידים לבחון את חשיבות פעילותן של התנועות הלאומיות. התלמידים למדו את הפעולות עצמן, אך כאן הם מתבקשים לבחון את מהותן של פעולות אלה, את חשיבותן. מכאן

שסעיף זה הוא שאלה מסדר חשיבה גבוה. סעיף ב' של השאלה עוסק בתנועה הציונית ולכן לא הובא כאן.

פעילות התנועות הלאומיות

- א. התנועות הלאומיות באירופה פעלו לטיפוח התודעה הלאומית.
הסבר את החשיבות של פעילותן בתחום הזה, והצג תחום פעילות נוסף של התנועות הלאומיות. (7 נקודות)
- ב. הסבר כיצד מצד אחד **עיכבה** האמנציפציה את צמיחת התנועה הציונית, וכיצד מצד אחר היא **סייעה** לצמיחתה. (7 נקודות)

6. **שאלה מתוך בחינת הברגות, קיץ תשע"ט, שאלון 022281:** סעיף א' מדגיש את הדמיון הרב בין התהליכים שאפיינו את התנועות הלאומיות באירופה, ובין התהליכים שעברה התנועה הציונית. הנבחנים מתבקשים לאתר מתוך הקטע את המאפיינים המלכדים את בני אותו הלאום – נושא שפותח את העיסוק בסוגיית הלאומיות הכללית. אך המסמך עצמו הוא על ציוני פרס. השאלה דורשת יישום של ידע שנרכש על ידי הלומד המתבקש לזהות את המאפיינים המלכדים את בני הלאום, ולפיכך היא שאלה מסדר חשיבה גבוה.

מקור – מאפיינים מלכדים והצהרת בלפור

- א. לפניך קטע ממכתב ששלח הוועד המרכזי של ההסתדרות הציונית באיראן (פרס) אל ההנהגה הציונית בלונדון (מאי 1921).
הסבר שלושה מן המאפיינים המלכדים את בני אותו הלאום ובאים לידי ביטוי בקטע. (8 נקודות)

אנו מרשים לעצמנו להביא לידיעתכם סיפור קצר ומעניין על הארגון הציוני בפרס מאז היווסדו. כאשר הצהרת בלפור הוברקה אלינו מהארגון הציוני בפרטוגרד* והמברק הוקרא בבית הכנסת שבו התאספו יהודים רבים, רוח חדשה שְׁרָתָה על גופה של יהדות פרס. הנוכחים כולם השתחוו והודו לאל, כשהם פורצים בצעקת שמחה על ראשית הופעת הגאולה. [...] בחול המועד פסח ניתנה על ידינו הצגה גדולה ומעניינת שבה נכחו יותר מאלפיים יהודים, עד כי לא היה מקום לאחרים להיכנס. תחילה נישאו נאומים על "יציאת מצרים", "הצהרת כורש"**, והצהרה הבריטית המפורסמת [הצהרת בלפור], ואלה נסתיימו במחיאיות כפיים של קהל שהריעו: תחי פרס! תחינה בנות הברית, גיבוריהם של העמים הקטנים! יחי ציון! נשלחו חוזרים לכל מחוזות פרס, מקומות שבהם ניתן למצוא יהודים, כדי שאלה יקיימו סניפים לעצמם. מכתבי תודה מגיעים אלינו מכל עבר, הרבה הרצאות ניתנו עד עתה בענין החייאת השפה העברית ורגשות יהודיים לאומיים. התגובות לקריאותינו נראות משביעות רצון.

(בתוך: ח' סעדון [עורך], איראן, מכון בן צבי, תשס"ו, עמ' 159)

* פטרוגרד – הייתה העיר השנייה בגודלה ברוסיה בתקופה זו.

** הצהרת כורש – הצהרה שפרסם כורש מלך פרס בשנת 538 לפנה"ס. בהצהרה הוא קורא ליהודים בבבל לשוב לארץ-ישראל ולבנות מחדש את בית המקדש.

ב. הסבר כיצד מצד אחד **ערכה** האמנציפציה את צמיחת התנועה הציונית, וכיצד מצד אחר היא **סייעה** לצמיחתה.
(7 נקודות)

7. שאלה מתוך בחינת הבגרות לעולים חדשים, חורף תש"ף, שאלון 022284:

הלאומיות

- א. הסבר את ההשפעה של המהפכה התעשייתית (התיעוש) על הצמיחה של התנועות הלאומיות באירופה, והצג גורם נוסף שהשפיע על צמיחתן. (12 נקודות)
- ב. מה הם המאפיינים המשותפים לבני אותו לאום?
הצג שינוי אחד שיצרה הלאומיות בחברה באירופה אך במפה המדינית שלה.

8. שאלה מתוך בחינת הבגרות לעולים חדשים, חורף תשע"ט, שאלון 022284:

התנועות הלאומיות

- א. הצג את המאפיינים המשותפים לבני אותו לאום. (10 נקודות)
- ב. הסבר שלושה גורמים לצמיחה של התנועות הלאומיות באירופה במאה ה־19. (15 נקודות)

9. שאלה מתוך בחינת הבגרות לעולים חדשים, קיץ תשע"ט, שאלון 022284:

הלאומיות

- א. הצג שתי מטרות של התנועות הלאומיות באירופה במאה ה־19. (10 נקודות)
- ב. הסבר את ההשפעה של תנועת ההשכלה על הצמיחה של התנועות הלאומיות באירופה, והצג את ההשפעה של אירוע היסטורי אחד על צמיחה זו. (15 נקודות)

ה. הצעות למטלות:

צפו בסרטון של גל מאיר:

<https://www.youtube.com/watch?v=FLY6gQBE77s&t=2s>

- א. על פי הסרטון: מה משותף ומאחד את בני אותו לאום?
- ב. בסרטון הובאו מספר דוגמאות לביטויים של הלאומיות המודרנית. הצג שניים מתוך ביטויים אלה.
- הציגו 2 תמונות מקוונות בהן באה הלאומיות לידי ביטוי. הסבירו כיצד התמונות שבחרתם משקפות את תופעת הלאומיות.

צפו בסרטון של גל מאיר:

<https://www.youtube.com/watch?v=sXYXq2pAGWE>

- א. על פי הסרטון – מה היו המאפיינים של מנהיגי התנועות הלאומיות?
- ב. בנו ציר זמן שנושאו: שלבי המאבק של התנועה הלאומית במדינה עליה למדתם. הציבו בציר הזמן את האירועים הבולטים בתהליך מימוש יעדי תנועה לאומית זו. האם התהליך במדינה זו תואם את השלבים במאבקן של תנועות לאומיות כמופיע בסרטון? נמקו על בסיס עובדות היסטוריות.

הצעתה של עתליה חיימוביץ'

עיינו בחלק מהמחקר, שכתבה החוקרת תרצה קאפח. סמנו מילים קשות, הסבירו בשוליים את המשפטים העיקריים שבמקור.

"כשעיצבה התנועה הציונית את מעגל השנה שלה, זכה חג החנוכה למקום של כבוד. אפשר לראות כיצד, הסיפור ההיסטורי והמסורתי של חנוכה הוסבר מחדש, במגמה להצניע את הצדדים הדתיים. כך, נס פך השמן טושטש, ובמקומו הודגשו צדדים שהתאימו להשקפת העולם הציונית ומיתוסים בעלי אופי לאומי, כמו גבורתם ואומץ ליבם של המכבים ברצונם להשיג עצמאות מדינית.... המכבים, נתפסו כחקלאים שהיו מוכנים להילחם על חירות המולדת, בדיוק כמו הציונים בעת החדשה, שרצו להקים בארץ גוף לאומי עצמאי" ()

מעובד מתוך, ת. קאפח, חנוכה, בתוך סגולה, תשע"ז, עמ' 189)

לפי דבריה של החוקרת, התנועה הציונית שינתה את פניו של חג החנוכה.

- א. הסבירו מה השינוי,
- ב. מדוע היה צריך לעשות אותו,

ג. כיתבו שני משפטים המאפיינים את התוכן של כל אחד מהשירים, והסבירו איזה שיר מייצג את השינוי – בססו את תשובותיכם על משפטים רלוונטיים מהשיר

אנו נושאים לפידים	ימי החנוכה
<p>השיר נכתב בעברית בשנת 1936 בארץ ישראל. שימש לתהלוכת הלפידים של התלמידים בבתי הספר.</p>	<p>השיר פורסם לראשונה ביידיש, ברוסיה, בשנת 1912, ורק אח"כ תורגם לעברית בארץ ישראל</p>
<p>אָנוּ נוֹשְׂאִים לְפִידִים בְּלִילוֹת אֶפְלִים. זוֹרְחִים הַשְּׁבִילִים מִפְּתַח רְגְלֵינוּ וּמִי אֲשֶׁר לֵב לוֹ הִצְמֵא לְאוֹר- יִשָּׂא אֶת עֵינָיו וְלִבּוֹ אֵלֵינוּ לְאוֹר וְיָבוֹא! נֵס לֹא קָרָה לָנוּ- פֶּדָה שְׁמֹן לֹא מִצְּאֵנוּ. לְעֵמֶק הַלְכָנוּ, הֵהָר עָלֵינוּ, מִעֵינֹת הָאוֹרוֹת הַגְּנוּזִים גְּלֵינוּ.</p>	<p>מִי הַחֲנֻכָּה חֲנֻכַּת מִקֵּדְשֵׁנוּ, בְּגִיל וּבְשִׂמְחָה מִמְּלֵאִים אֶת לִבְנוּ, לִילָה יוֹם סְבִיבוֹנְנוּ יִסֵּב, סִפְגְּנוֹת נֹאכַל בָּם לָרֵב. הָאִירוּ, הִדְלִיקוּ נְרוֹת חֲנֻכָּה רַבִּים! עַל הַנְּסִים וְעַל הַנִּפְלְאוֹת אֲשֶׁר חוֹלְלוּ הַמַּכְבִּים.</p>